

ANAYASA MAHKEMESİ KARARI

Esas Sayısı : 1994/83

Karar Sayısı : 1994/78

Karar Günü : 16.11.1994

R.G. Tarih-Sayı :18.11.1994-22115

İPTAL DAVASINI AÇAN : Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri Necmettin ERBAKAN, Şevket KAZAN ve 91 Milletvekili.

İPTAL DAVASININ KONUSU : 28.9.1994 günlü, 4044 sayılı "4 Aralık 1994 Günü Milletvekili ve Mahallî İdareler Ara Seçimi Yapılması Hakkında Kanun"un 2. maddesinin Anayasa'nın 5., 10., 13., ve 67. maddelerine aykırı olduğu savıyla iptali istemidir.

II- YASA METİNLERİ

A. İptali İstenen Kural

İptali istenen 4044 sayılı Yasa'nın 2. maddesi şöyledir:

"MADDE 2.- Bu seçimlerde 27 Mart 1994 günü yapılan Mahallî İdareler genel seçiminde kullanılan sandık seçmen listeleri güncelleştirilerek kullanılır.

Güncelleştirme, sandık seçmen listelerinin askıya çıkarılması ve listede ismi bulunmayanlardan, askerlik hizmetinden terhis olanların terhis evrakıyla, memur olarak tayin olanların da tayin evrakıyla askı gününden önce ilgili seçim kuruluna müracaatı suretiyle olur. Bu suretle oluşan listeler başka bir ilan vesair işleme tabi tutulmadan çoğaltılarak sandık seçmen listesi olarak kullanılır. Askı ve itiraz süreleri Yüksek Seçim Kurulunca belirlenir."

B. Dayanılan Anayasa Kuralları

İptal gerekçesinde dayanılan Anayasa kuralları şunlardır:

1- "MADDE 5.- Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır."

2- "MADDE 10.- Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar."

3- "MADDE 13.- Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî egemenliğin, Cumhuriyetin, millî güvenliğin, kamu düzeninin, genel ayaşışın, kamu yararının, genel ahlâkın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörüldükleri amaç dışında kullanılamaz.

Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir."

4- "MADDE 67.- Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasî parti içinde siyasî faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir.

Seçimler ve halkoylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır.

Seçimlerin ve halkoylamasının yapıldığı yılda, ay ve gün hesaba katılmaksızın 20 yaşına giren her Türk vatandaşı seçme ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir.

Bu hakların kullanılması kanunla düzenlenir.

Silah altında bulunan er ve erbaşlarla, askerî öğrenciler, ceza ve tevkif evlerinde bulunan tutuklular ve hükümlüler oy kullanamazlar."

III- İLK ve ESAS İNCELEME

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 8. maddesi uyarınca, Yekta Güngör ÖZDEN, Güven DİNÇER, İhsan PEKEL, Selçuk TÜZÜN, Ahmet N. SEZER, Haşım KILIÇ, Yalçın ACARGÜN, Mustafa BUMİN, Sacit ADALI, Ali HÜNER ve Lütfi F. TUNCCEL'in katılmalarıyla 15.11.1994 günü yapılan ilk inceleme toplantısında, davacılar arasında bulunan yedi milletvekilinin davacı olmadıkları, imzalarını zuhulen ve bir başka mercie verilmesi düşüncesiyle attıkları yolundaki savları içeren 15.11.1994 kayıt günlü ortak dilekçeleri öncelikle incelenip Yekta Güngör ÖZDEN ile Lütfi F. TUNCCEL'in "Beyan ve imzalar TBMM Başkanlığı'ndan sorulmalı, alınacak yanıtı göre

değerlendirilmelidir." yolundaki karşı oylarıyla ve OYÇOKLUĞUYLA reddedildikten sonra dosyada eksiklik bulunmadığı, konunun özelliği ve ilk inceleme raporunun esas incelemeyi de kapsadığı gözetilerek bu evrede işin esasının incelenmesine OYBİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Bu aşamada; Anayasa'nın 149. maddesinin dördüncü fıkrası ile Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında 2949 sayılı Yasa'nın 30. maddesinin birinci fıkrası gereğince, Yüksek Seçim Kurulu Başkanı'nın sözlü açıklamalarının dinlenmesine, karar verildikten sonra, işin esasını da içeren ilk inceleme raporu, dava dilekçesi, Anayasa'ya aykırı olduğu ileri sürülen Yasa kuralı ile iptal istemine dayanak yapılan Anayasa kuralları, bunların gerekçeleri ve öbür yasama belgeleri okunup incelendikten ve Yüksek Seçim Kurulu Başkanı'nın sözlü açıklaması dinlendikten sonra gereği görüşülüp düşünüldü :

A. İptali İstenen Kuralın Anlam ve Kapsamı :

4044 sayılı Yasa'nın 2. maddesinin birinci fıkrasında, 27 Mart 1994 günü yapılan Mahallî idareler genel seçiminde kullanılan sandık seçmen listelerinin güncelleştirilerek kullanılacağı; ikinci fıkrasının birinci tümcesinde, güncelleştirme işleminin sınırlandırılarak seçmen listelerinde adı bulunmayanlardan yalnız askerlik hizmetinden terhis olanlarla seçim mahalline atanan memurların sandık seçmen listesine dahil edileceği hükme bağlanmaktadır. Maddenin ikinci fıkrasının ikinci tümcesinde bu suretle oluşan listelerin başka bir ilân vesair işleme bağlı tutulmadan çoğaltılarak sandık seçmen listesi olarak kullanılacağı öngörülmektedir. Son tümce ise, askı ve itiraz sürelerinin Yüksek Seçim Kurulu'na belirleneceğine ilişkindir.

Dava dilekçesinde, 4044 sayılı Yasa'nın 2. Maddesinin Anayasa'nın 5., 10., 13. ve 67. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

B. Anayasa'ya Aykırılık Sorunu

1. Anayasa'nın 67. ve 13. Maddeleri Yönünden İnceleme

Anayasa'nın konuyla doğrudan ilgili "seçme, seçilme ve siyasî faaliyette bulunma hakları" başlıklı 67. maddesinde seçme ve seçilme hakları düzenlenirken seçimlerin ve halkoylamasının genel oy esasına göre yapılacağı öngörülmüştür. Seçme hakkı, yasalarla düzenlenirken bu maddede belirtilen ilkelerin gözardı edilmesi ya da bu niteliği alacak ve bu anlama gelecek biçimde sınırlandırılması olanaksızdır.

Bir halk yönetimi olan ve ulusal egemenliği en iyi biçimde yaşama geçiren, çoğulcu, katılımcı, kurallar ve kurumlar düzeni demokrasilerde halkın devletin yasalarına bağlılığı olgusunun herkesi kapsayıcı biçimde algılanması ve tanımlanması gerekir. Bunu gerçekleştiren ilke, "genel oy" ilkesidir. Genel oy, vatandaşların seçmen olabilmeye hakkını servet, eğitim, cinsiyet ve ırk bakımlarından sınırlamayan bir seçim olgusudur. Genel oy tanımındaki "genel" sözcüğü, seçme yeterliliğine sahip olanların oy kullanmalarını anlatır. Seçmen yeterliliği için Anayasa ve yasalarda yer alan koşulların genel oy ilkesini zedelediği, seçmen olabilmek için öngörülen koşulların topluma yarar sağlamak için konulduğu varsayılır.

298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Yasa'nın 86. maddesine göre, ancak, sandık seçmen listesine kayıtlı seçmenler oy verme hakkına sahiptir. Sandık seçmen listesine kaydı olmayanlar seçimlerde oy kullanamayacaklardır. Seçmen kütüğündeki bilgilerin değiştirilmesi, düzeltilmesi ve bir anlamda yenilenmesi demek olan "güncelleştirme" 298 sayılı Yasa'nın geçici 18. maddesi uyarınca Yüksek Seçim Kurulu'nun saptadığı esas ve ilkelere göre gerçekleştirilmektedir.

Seçme hakkına sahip bulunmasına karşın değişen durumlar veya çeşitli nedenlerle sandık seçmen listesine yazılmayan yurttaşları güncelleştirme kapsamına almamak seçme hakkını olanaksız kılmaktadır. Kaldık, yapılacak ara seçimler yoğun göç olaylarının yaşandığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi ağırlıklıdır. 4044 sayılı Yasa'da 27.3.1994 seçimleri için düzenlenen seçmen listeleri esas alınarak bu tarihten sonra seçmen listesine eklenmesi gereken seçmenler listeye yazılmayarak güncelleştirme olanağı yalnızca terhis olan askerlerle tâyin olunan memurlara tanınmaktadır. Böylece Yasa'da belirtilen bu kişiler dışında oturdukları yerleri değişen seçmenler sandık seçmen listesinde yer almayacaklardır.

24.3.1994 tarihinde düzenlenen seçmen listelerinin esas alınarak bu tarihten sonra seçmene ilişkin bilgilerde oluşacak değişikliklerden dolayı güncelleştirmeden yalnızca terhis olan askerlerle, tâyin edilen devlet memurlarının yararlandırılması, bu iki grup dışında kalan vatandaşların seçme hakkının zedelenmesi demektir.

İptali istenen kural, bu iki grup, seçmene anayasal haklar sağlarken seçmen niteliği yönünden aralarında hiç bir ayrım olmayan diğer seçmenleri gözardı ederek, bu haktan yoksun bırakmıştır.

27 Mart 1994 günü yapılan yerel yönetimler genel seçiminde kullanılan sandık seçmen listelerine, askerlik hizmetinden terhis olanlarla, tayin olunan memurlar dışındaki seçmenlerin alınmayarak listelerin güncelleştirilmesi, yeterli bir güncelleştirme olmayıp kimi seçmenlerin seçme hakkını ortadan kaldırmakta ve bu yolla seçimi olumsuz yönde etkilemektedir. Seçme hakkının ve seçimlerin hukuksal altyapısını oluşturan seçmen kütüklerinin düzenlenmesinde kimi seçmenlerin kütüğe yazılmasını engelleyen kurallar genel oy hakkını ortadan kaldırır. İlk bakışta terhis olan askerlerle, tayin olunan memurlar için öngörülen başvuru yolu, onlara bir ayrıcalık getirmeyip durumlarına ve konumlarına uygun bir düzenleme, bu durum ve konumda olmayan öbür seçmenler için bir eksiklik sayılabilecek nitelikte görülmekteyse de, listeye yazılma olanağı verilmeyenlere temel hakkını kullandırmamaktadır. Somut sonuç, eksiklikten ötede, bir tür sınırlama ile en önemli, en etkin ve demokrasi için başlıca ölçüt sayılan bir haktan yoksun bırakmaktır. Demokrasilerde yalnız bir hak değil, görev de sayılan seçme hakkı, bunu yerine getirme olanağıyla anlam kazanır. Demokrasinin özü, olmazsa olmaz koşulu sayılan seçimlere katılma hakkını sınırlama biçimindeki düzenleme, Anayasa'da öngörülen seçme hakkına aykırıdır. Seçim, demokrasinin kaynağı ve dayanağıdır. Demokrasiye anlam veren, onu değerli kılan ve yaşama geçiren seçimin her yönden gölgesiz yapılması, seçmenlerin ve tüm yurttaşların yakınacağı yöntemlerden uzak kalınmasıdır. Yurttaşların en kutsal, en doğal hakkı sayılan seçme hakkı ayrıcalıklar, sınırlamalar ya da kısıtlamalarla anlamını yitirir ve demokrasi sözde kalır. Seçme hakkının anayasal gereklere aykırı biçimde engellenmesi, hakkın özüne dokunmak olur. Bu doğrultuda hazırlanmış listelerle yapılacak seçim, giderilmesi güç, savunulması olanaksız sakıncalar taşır. Seçmen oyu, ulusal iradenin belirlenme aracıdır ve demokrasinin en doğal, en temel göstergesidir. Bu olguyu, kuşkulu ve tartışmalı duruma düşüren yöntemlere ve oluşumlara geçerlik tanınmaz.

Demokrasi, yönetenlerin yönetilenler tarafından serbest ve dürüst seçimler yoluyla seçildikleri bir rejim olarak da tanımlanabilir. Öyle ise, seçme hak ve özgürlüğü demokratik bir Devlet yönetiminin vazgeçilmez koşulları arasındadır. Anayasa'nın 67. maddesinde bu hak ve özgürlüğü güvence altına alacak ilkeler belirlenmiştir. Genel oy ilkesi, demokrasilerin vazgeçemeyeceği en temel ilkelerden birini oluşturmaktadır. Yasakoyucu, bu konudaki düzenlemelerini Anayasa'nın 13. maddesinde sözü edilen "demokratik toplum düzeninin gereklerine" uygun biçimde yapmak zorundadır. Bu sınırın aşılması hiç kuşkusuz genel oy ilkesini zedeler. Genel oy ilkesine, seçme hakkına, yaş, kısıtlılık veya özellik gösteren kimi görevler de bulunma gibi "makûl" nedenlerle sınırlamalar getirilebilir. Ancak, getirilecek sınırlamaların yasakoyucunun takdiri dışında bırakılan anayasal ilkeleri zedelememesi ve

demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmaması gerekir. Hakkın özüne dokunan düzenlemeler genel oy ilkesini zedeleyecektir. Terhis olan askerlerle tâyin edilen memurlar dışında kalan ve seçme hakkı bulunmasına karşın çeşitli nedenlerle sandık listesine yazılmayan vatandaşların seçme hakkını ellerinden almak Anayasa'nın 67. maddesinin ikinci fıkrasında yazılı genel oy ilkesine ve 13. maddesinin ikinci fıkrasında yazılı demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı düşmektedir.

Bu durumda, 4044 sayılı Yasa'nın 2. maddesinin ikinci fıkrasının ilk iki tümcesi, Anayasa'nın 67. maddesinin ikinci fıkrasındaki genel oy ilkesine ve 13. maddesindeki demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olduğundan iptalleri gerekir.

Maddenin geri kalan bölümleri Anayasa'ya aykırı olmadığından bunlara yönelik iptal isteminin ise reddi gerekir.

2. Anayasa'nın 10. Maddesi Yönünden İnceleme

Anayasa'nın 67. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan genel oy ilkesi servet, öğrenim durumu, cinsiyet, vergi gibi sınırlamalar olmaksızın bütün vatandaşların oy hakkına sahip olmaları anlamına geldiğinden eēitlik ilkesi bu ilkenin içinde yer almaktadır. Bu nedenle getirilen düzenlemenin Anayasa'nın 10. maddesinde kurala bağlanmış olan eēitlik ilkesi yönünden incelenmesine gerek bulunmamaktadır.

3. Anayasa'nın 5. Maddesi Yönünden İnceleme

Anayasa'nın 5. maddesi, kiēinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleri ile baėdaēmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmayı Devlete görev olarak vermiētir.

4044 sayılı Yasa'da getirilen kural Anayasa'nın genel oy ilkesine aykırı olduğundan ve genel oy ilkesi de adalet ilkelerine aykırı sınır ve engelleri kaldırmayı gerektirdiğinden söz konusu düzenlemenin bu yönden incelenmesine de gerek grlmemiētir.

IV- SONUÇ

28.9.1994 günlü, 4044 sayılı "4 Aralık 1994 Günü Milletvekili ve Mahallî İdareler Ara Seçimi Yapılması Hakkında Kanun"un;

1. 2. maddesinin ikinci fıkrasındaki "Gncelleētirme, sandık seçmen listelerinin askıya çıkarılması ve listede ismi bulunmayanlardan, askerlik hizmetinden terhis olanların terhis evrakıyla, memur olarak tayin olanların da tayin evrakıyla askı gününden önce ilgili seçim kuruluna müracaatı suretiyle olur. Bu suretle oluēan listeler baēka bir ilan vesair iēleme tabi tutulmadan çoğaltılarak sandık seçmen listesi olarak kullanılır..." tümcelerinin Anayasa'ya aykırı olduğuna ve İPTALİNE,

2. Maddenin diğer bölümlerinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin REDDİNE,

16.11.1994 gününde OYBİRLİğİYLE karar verildi.

Başkan
Yekta Güngör ÖZDEN

Başkanvekili
Güven DİNÇER

ye
İhsan PEKEL

Üye	Üye	Üye
Selçuk TÜZÜN	Ahmet N. SEZER	Haşim KILIÇ
Üye	Üye	Üye
Yalçın ACARGÜN	Mustafa BUMİN	Sacit ADALI
Üye	Üye	
Ali HÜNER	Lütfi F. TUNCEL	

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 8-11 ve 28. Maddelerinde Mahkemenin gündeminin belirlenmesi ve dağıtımı esasları ile görüşmelerin yapılması düzenlenmiştir.

İçtüzüğün bu maddelerinin düzenleniş biçiminden, görüşmelerin daha önceden belirlenen gündeme göre Anayasa Mahkemesi Üyeleri'nin konuyu yeterince inceleyip kişisel kanılarını eksiksiz oluşturmalarını sağlayacak bir süre verilerek yapılmasının öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Bu konudaki kurallar görevin teminatı olup kararla değiştirilecek ve ihmal edilebilecek nitelikte değildirler.

Konu ile ilgili gündem, görüşmelerden bir gün önce ve "İlk İnceleme" ve "Yürürlüğün durdurulması isteminin incelenmesi" olarak dağıtılmış ve bu konudaki Raportör raporu ve çalışması da bu yönde hazırlanmıştır.

Görüşmeler sırasında bu çerçevenin değiştirilerek konunun esas incelemeye çevrilmesi İçtüzüğün yukarıda anılan maddelerine aykırıdır.

Bu nedenlerle görüşmelerin "Gündem" çerçevesinden çıkarılarak "Esas İnceleme"ye dönüştürülmesine karşıyım.

Güven DİNÇER

2949 sayılı Kanun'un 29. maddesinde; Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla baktığı davalar dışında kalan işlerin incelenmesinde ilgilileri sözlü açıklama yoluyla dinleme yetkisi iptal davaları yönünden " tarafların", " taraf konumunda olanların" ve "yürütme organının ve/veya idarenin" dinlenmesi ve açıklama yapmasına yönelik bir hükümdür.

Anayasa'nın 79. maddesi; seçimlerin yargı organının yönetim ve denetimi altında yapılacağını öngörmüş ve bu sistemin temeli olan Yüksek Seçim Kurulu'nun kuruluş ile görev ve yetkilerini belirlemiştir.

Anayasa'nın değişik maddelerinde "mahkeme" kavramını ifade eden çeşitli sözcükler kullanılmaktadır.

Anayasa'nın 9, 15/3, 17/3, 33/2, 36 ve 37. Maddelerinde "mahkeme", 19/3-4, 21, 26/3, 28/5, 6, 7, 33/6. maddelerinde hâkim, 19/5 maddesinde "yargı mercii" ve 79. maddesinde ise "yargı organı" terimleri benzer anlamlarda kullanılmıştır. Bu yüzden de kullanılan sözcüğe değil de içerdiği anlama bakarak "mahkeme" sözcüğünü değerlendirmek gerekir.

Mahkemeler, hâkimlik mesleğinde olan kamu görevlileri tarafından yargı gücünü ve yargılama tekniklerini kullanarak uyuşmazlıkları ve anlaşmazlıkları çözen kuruluşlardır. Uyuşmazlıklar ve anlaşmazlıklar mahkemelerde genel olarak taraf teşkiline dayanan "dava" biçiminde incelenir ve çözümlenirler. İstisnâî olarak da bazı uyuşmazlıklar, taraf teşkiline dayanmayan ve işleme yönelik "itiraz" yolu şeklinde biçimlenirler.

Bu nedenlerle "yargı organı", "yargı mercii", "mahkeme", "hâkim" veya aynı anlamda kullanılan diğer bir sözcüğe bakılmaksızın bunların işlevleri üzerinde durarak sonuca varmak gerekir.

Seçimin yönetimi ve seçimle ilgili uyuşmazlıkların çözümü ile görevli olan ve Yüksek Seçim Kurulu'nun başında bulunduğu sistem, yukarıda anılan hükümlerin birlikte değerlendirilmesine göre, adli, idari ve askeri yargının yanında ayrı egemen bir yargı düzenidir. Seçim yargısında görevli olanların tümü de yargıçtırlar.

Yüksek Seçim Kurulu kendi yetkileri çerçevesinde yargısal karar veren yargı organı olarak Anayasa Mahkemesi'nde dinlenmek üzere çağırılamaz ve temsilci gönderemez. Zira mahkemeler yalnızca kendi önlerine gelen uyuşmazlıkları çözümlerler. Görev alanlarında verdikleri kararlarını başta kendi üst yargı kuruluşları olmak üzere hiçbir yerde ve diğer egemen yargı organlarında açıklayamazlar veya açıklama zorunda tutulamazlar.

Bu nedenle yargı organı olan Yüksek Seçim Kurulu'nun Başkanı'nın çağırılması ve dinlenilmesi kararına karşıyım.

Güven DİNÇER